

УДК 94(438):329 «1990 – 2003»

Вікторія Олександрівна Кіреєва

кандидат історичних наук, доцент

кафедри всесвітньої історії

та міжнародних відносин

Черкаського національного університету

імені Б. Хмельницького

e-mail: kalinchyk79@gmail.com

АГРАРНИЙ СЕКТОР ПОЛЬСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В 1989–2003 рр.: ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У науковій розвідці розглянуто особливості функціонування аграрного сектору Польщі наприкінці 1980 р. XX ст. – на початку XXI ст., схарактеризовано зміни в сільському господарстві Польщі після розвалу політичної та економічної соціалістичної системи. Проаналізовано заходи польського уряду щодо євроінтеграційного курсу країни до 2004 р. з урахуванням специфіки її сільського господарства.

Ключові слова: аграрна політика, економічні реформи, «шокова терапія», програма модернізації, приватна власність, курс на євроінтеграцію.

Постановка проблеми. Сільське господарство відіграє значну роль у економічному житті Польщі, будучи фундаментом для багатьох інших галузей польської економіки. Вивчення особливостей аграрної політики наприкінці 80-х рр. XX – початку XXI ст. дає можливість розглянути основні аспекти соціально-економічних трансформацій у аграрній сфері Польщі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми аграрної історії Польщі в означений період у вітчизняній історіографії знайшли відображення у роботах, які присвячені інтеграції Польщі до ЄС. Серед них варто виділити дослідження Л. Алексієвець, В. Гевко, Р. Стрільчука, О. Білянського, Н. Чорної, які будучи підготовлені на ґрунтовній джерельній базі, подають палітру історичних передумов інтеграції Польщі до ЄС та характеризують її нормативно-правове забезпечення, налагодження та здійснення відносин з європейськими структурами тощо. Безпосередньо означений проблематиці в українській полоністиці спеціальні публікації належать Селівановій–Зеркаль І. [1–2], Палеховій В. [3], Осташко Т. [6], Нелеп В. [10], Власову В. [14]. Однак з огляду на вищезазначене, автор статті ставить за мету охарактеризувати особливості аграрної політики та розвиток правових передумов адаптації сільського господарства Польщі до вимог Європейського Союзу; проаналізувати зміни в сільській економіці протягом 1989–2003 рр.

Виклад основного матеріалу. Польща розпочала перетворення в аграрному секторі однією з перших серед постсоціалістичних країн. Економічні реформи тут були різко прискорені на основі системних політичних перетворень, які розпочалися наприкінці 1980-х рр. XX ст. Револьюційними можна вважати вибори, що поклали край монополії комуністичної партії та розчистили шлях до демократії. Саме завдячуючи цьому, польські реформатори змогли здійснити радикальні економічні перетворення. Апелюючи до кризових для країни 1980-х рр., новопосталий уряд Т. Мазовецького переконав більшість поляків, що альтернативи в ринкових реформ немає, а будь-яка затримка в їх здійсненні лише погіршить ситуацію. У перші місяці 1990 р. обмеження в грошово-фінансовій сфері (разом з широкою лібералізацією практично всіх сфер економічного життя) були настільки жорсткими, що саме ця нова політика отримала назву «шокової терапії». Програма радикальних економічних реформ проводилася першим некомуністичним урядом під керівництвом Т. Мазовецького, хоча частіше її називали «планом Бальцеровича», оскільки саме останній був ключовою особою у її розробці [3, 63]. На думку Л. Бальцеровича, здатність економічної політики забезпечити досягнення поставлених цілей залежала, в першу чергу, від загальнополітичних факторів, адже політична нестабільність не дає можливості контролювати хід виконання програм. Одним із найважливіших параметрів економічної політики ним був названий проміжок часу між політичним проривом та початком реалізації комплексної економічної програми – «чим менший період між політичним проривом та початком економічних реформ, тим успішніше йдуть реформи» [3, 63]. Аграрний розділ програми Л. Бальцеровича передбачав: виділення капіталовкладень для агропромислового

комплексу пропорційно його внеску в національний дохід; поступове нарощення промислового потенціалу по виробництву засобів виробництва для сільського господарства і харчової промисловості; поступовий перевід всіх галузей продовольчого комплексу на ринкові відносини, а ціни на засоби виробництва і на його продукцію мали визначатися попиту і пропозицією на ринку. Також, передбачалася приватизація державних і кооперативних сільськогосподарських підприємств, а також заохочення приватних і державних капіталовкладень у сферу послуг на селі і дрібну харчову промисловість, що мало змінити аграрну інфраструктуру і підвищити ефективність господарювання [4, 87–88].

На початковому етапі реалізації, стабілізаційна програма (план Бальцеровича) мала позитивний вплив на сільське господарство. Однак вже наприкінці 1990 р. ситуація була критичною. Лібералізація цін спричинила стрімкий стрибок відсотків по кредитах, аграрії, які ще не пристосувалися до нових економічних, та й політичних реалій, протестували проти урядових заходів і вимагали втручання держави в аграрну сферу. Уряд, в умовах глибокої економічної кризи намагався регулювати фінансовий ринок, у 1990 р. було відкрито дві пільгові кредитні лінії на закупівлю мінеральних добрив і засобів захисту рослин. Однак, зважаючи на незначний потенціал, суттєво, а головне миттєво, покращити ситуацію в галузі не вдалося.

Протягом 1991–1992 р. уряд намагався видати низку законів, які б допомогли стабілізувати ситуацію в сільському господарстві. У 1992 р. селяни одержали доступ до низькопроцентних кредитів на закупівлю кормів, пального, мінеральних добрив, засобів захисту рослин. Було відновлено часткове дотування виробництва тваринницької продукції. Селяни отримали можливість скористатися пільговим кредитом для придбання та освоєння землі. Проте, вказані заходи були тимчасовим і не принесли пожвавлення сільськогосподарського виробництва. У 1992 р. під тиском селян відбулося часткове повернення до протекціоністської політики в торгівлі сільгосппродукцією, що суттєво «пом'якшило» конкуренцію між вітчизняними і іноземними виробниками на внутрішньому ринку. Польщею було використано практично всі засоби захисту внутрішнього ринку сільськогосподарської продукції, зокрема, були підвищені митні збори на імпорт з 10% в 1991 р. до 20–30% в 1992–1993 рр. [4, 90].

Початок 1990-х років минав в атмосфері протестів селян, які вимагали державного втручання та фінансової допомоги. Під тиском сільських протестів, не маючи можливості в умовах кризи, задовольнити вимоги селян, йшли уряди у відставку (Белецького, Ольшевського та Сухоцької).

«Шокова терапія» негативно відбилася на житті широких прошарків населення, виявилася надзвичайно болючою, тож дуже швидко прийшло розчарування в реформах, що призвело до зміни уряду реформаторів. Т. Мазовецький програв на виборах президента 1990 р., а в 1993 р. на парламентських виборах реваншували колишні комуністи (Союз демократичної лівіці та Польська народна партія). Однак, реалії життя довели полякам, що не існує єдиного способу вирішення економічних проблем. У 1994–1997 рр. була успішно реалізована програма градуалістичних реформ першого віце-прем'єра Г. Колодко (головного критика «шокової терапії») «Стратегія для Польщі», яка радикально відрізнялася від економічної політики, що проводилася на початку 90-х [3, 64]. Ця друга хвиля реформ являла собою політику, спрямовану на поступове створення необхідних інститутів, зростання державного втручання в економіку, більш справедливий розподіл доходів. Програма «Стратегія для Польщі» проголошувала рівність державної і приватної власності. Була проведена комерціалізація держпідприємств. Крім того, програма серед пріоритетів поставила завдання пом'якшення та зниження суспільних втрат від реформ.

Прийнята у 1997 р. Конституція Республіки Польща статтею 20 визнавала соціальну ринкову економіку, засновану на свободі економічної діяльності, приватної власності, а також солідарності, діалозі та співпраці між соціальними партнерами, основою економічної системи. Відповідно до ст. 21 сільське господарство Польщі базується на сімейній формі господарювання – фермі. Конституція захищала власність і право спадкування. відчуження землі дозволялась

лише заради громадських потреб за умови виплати справедливої компенсації [5]. За результатами структурних змін кінця 1980 – середини 1990-х років у Польщі провідні позиції почали займати фермерські господарства (84%), колективні підприємства і кооперативи посідали лише 2%, 6% залишалось державних підприємств, 8% господарських товариств [6, 7].

Після обрання у 1995 р. Президентом Польщі О. Квасьневського, аграрна політика почала набувати стратегічних цілей та завдань, шукались засоби досягнення соціального компромісу в питаннях форм і масштабів державного інтервенціоналізму. Було розроблено пакт про сільське господарство, який включав три напрями політики: розвиток високотоварних господарств; створення на селі умов зайнятості, не пов'язаної з сільським господарством; розв'язання складних соціальних проблем села [7, 38]. Президент був переконаним у тому, що майбутнє польського села пов'язане з інтеграцією до європейських структур. Однак процес відкриття польського ринку для іноземних сільськогосподарських товарів та пошук польськими аграріями свого місця в міжнародній торгівлі, був складним і час від часу породжував «політичні кризи». Прикладом цього є ситуація 1999 р., коли в результаті відкриття польського ринку для імпорту сільськогосподарської продукції західних країн постраждали прибутки польських селян. Цей факт використали члени селянської «Самооборони», блокуючи в січні 1999 р. 114 основних шляхів сполучення. Переговори з керівником «Самооборони» А. Леппером не дали результатів і уряд застосував силові методи для розблокування доріг. У результаті сутичок були поранені з обох сторін. Селяни все більш наполегливо вимагали проведення протекціоністської політики [8, 686].

Загалом період 1998–2001 рр. став періодом уповільнення темпів розвитку польської економіки. Проте, вже в 2002–2004 рр. Польщі вдалося повернутися до швидкого росту. Ключову роль тут відіграли два фактори: реорганізація державних фінансів і вступ до ЄС. Таким чином успіх польських реформ протягом 1989–2004 рр. складався з низки злетів і падінь. Польщі вдалося знаходити на кожному етапі вихід з ситуації. Вона мусила здійснювати структурні реформи, застосовувати ефективні антикорупційні засоби і адекватну макроекономічну політику [9]. Уряд Є. Бузека розробив програму реструктуризації сільського господарства, яка мала задачу змінити аграрну структуру і забезпечити перехід частини аграрників в неаграрне виробництво з вигодою для села і сільського господарства. Зміни стосувалися сфери обслуговували, маркетингової, фінансової, податкової діяльності [10, 19]. Важливим елементом перетворень стала широка підтримка народу, а також рішучість політичної влади не лише розпочати реформи, але і довести їх до кінця. Свою роль відіграли і збережена в суспільстві повага до приватно власності, і живі носії традицій приватного підприємництва.

У цілому у Польщі віддавалась перевага сільськогосподарській політиці, яка враховувала передусім європейський досвід, зокрема Данії, де невеликі господарства спільно з ефективним виробництвом місцевих підприємств з широким асортиментом послуг виробляли продовольства у кілька разів більше, ніж потрібно було для власного споживання [11, 221–222].

Варто відмітити, що сільське господарство Польщі виявилось більш сприйнятливим до реформ щодо форм власності, тут реформування відносин власності в сільському господарстві принципово відрізнялись від інших посткомуністичних країн: по-перше, зміни у формах власності не набули реституційного і реприватизаційного характеру, по-друге, зміни зачіпали лише державний сектор, а не колективний, і по-третє, мали регіональні, а не загальнодержавні відмінності і охоплювали лише 45% сільського господарства країни [12, 7].

Зміни в сільському господарстві в своїй основі базувалися на демократизації посттоталітарного суспільства, в основі якої знаходились підвищення рівня активності громадян, свобод і підприємництва.

У 2001 р. сільське господарство Польщі вступило в етап підготовки до членства в ЄС. Підготовчий період спричинив глибокі зміни. Зросли доходи сільського населення, збільшилась більш, ніж удесятеро частка домогосподарств, здатних конкурувати з фермами країн ЄС. У 2002 р. у Польщі було кореговано концепцію розвитку сільського господарства. Підготовлена урядовим центром стратегічних досліджень програма «Соціально-економічна трансформація в Польщі» візувала, що епоха, коли ефективність сільськогосподарського виробництва в значній мірі залежала від його масштабів і використання трудомістких технологій, завершилась.

Польські експерти вважали, що саме дрібні і середні господарства мають найбільші можливості для освоєння нових ефективних технологій, які зв'язані в першу чергу з виробництвом чистої продукції [13, с. 145]. З 2003 р. у Польщі почав зростати зовнішньоторговельний баланс основних каналів агропродовольства. Вона долучалась до активної участі у світовому розподілі праці у виробництві продуктів харчування.

Проведені аграрні перетворення до 2004 р. мали таку складову: єдність і цілісність із загальнодержавною політикою розвитку країни, яка полягала в лібералізації та належній державній підтримці сільського господарства; забезпеченість нормативно-законодавчого оформлення загальнодержавної політики відповідно до цілей економічної політики ЄС; програмованість у виконанні економічних стратегій та їх аграрної складової [14, 118].

Формуючи напрями національної аграрної політики, Польща основними орієнтирами обрала цілі Спільної аграрної політики ЄС: підвищення продуктивності сільського господарства шляхом сприяння науково-технічного прогресу, раціоналізації сільськогосподарського виробництва та оптимального використання факторів виробництва, особливо робочої сили і збільшення доходів селян, перш за все за рахунок підвищення доходів сільськогосподарських товаровиробників, забезпечивши їм життєвий рівень міського населення; стабілізація ринку; забезпечення продовольчої безпеки; постачання населенню аграрних продуктів за прийнятними цінами [15, с. 68].

Розпочавши офіційні домовленості про членство ЄС, Польща взяла на себе зобов'язання адаптуватися до Спільної аграрної політики ЄС. Зокрема, це стосувалося сільської інфраструктури, санітарних і фітосанітарних вимог, розведення тварин, ринку землі і кредитів, збирання статистичної інформації, заходів щодо підготовки до введення програми підтримки сільського господарства. У 1996 р. Польщу відвідало ряд впливових європейських політиків, результатом цього візиту стало направлення Єврокомісією 160 сторінкової анкети, якою намагалися з'ясувати реальний стан речей у 23 галузях економіки республіки. У 1998 р. ЄС провела черговий моніторинг – на відповідність польського законодавства європейському. У ході цих заходів констатувалося на невирішеності проблем у сільському господарстві, вугільній промисловості, фармацевтичній галузі, охороні довкілля та давалися рекомендації по усуненні недоліків перед вступом до євроспільноти [16, 313–314].

У Польщі головними інституціями впровадження євроінтеграційного курсу в агропродовольчій сфері виступали – Агенція сільськогосподарських ринків (ARR) заснована у 1990 р., Агенція земельної нерухомості (ANR) (1992 р.) та Агенція реструктуризації і модернізації сільського господарства (ARIMR) (1993 р.). 1992 р. з метою приватизації великих державних господарств було створено Агентство сільськогосподарської власності Державного казначейства, яке стало не лише організатором приватизації, а й прийняло на себе борги ліквідованих підприємств. У результаті ліквідації близько 1 тис. держгоспів та Державного земельного фонду, Агентство отримало 4,5 млн. га землі, майно господарств, всі підприємства з переробки сільгосппродукції, та всю технічну інфраструктуру. До 1996 р. Агентство продало всього 10,4% земель, причому 53% угод про продаж стосувались ділянок площею в 1 га. Це робилося, аби поліпшити структуру землекористування [17, 75]. Була проведена велика робота по підготовці сільськогосподарських організацій для роботи в ЄС. Зростала роль таких організацій: Національна рада сільськогосподарських палат; Національна рада кооперативів; Національна спілка фермерів і сільськогосподарських організацій; Незалежна профспілка «Солідарність»; Профспілка сільського господарства «Самооборона»; Профспілка працівників сільського господарства в Республіці Польщі; Профспілка «Національний центр молодих фермерів»; Федерація сільськогосподарських виробників; Федерація сільськогосподарських роботодавців; Федерація сільського зеленого туризму.

На шляху інтеграції Польща розвивала з ЄС ефективні зв'язки, у галузі сільського господарства. Звіти Європейської комісії підтверджували, що протягом 1990–1995 рр. імпорт товарів з Польщі зріс на 200% і становив 12,2 млрд. єкю. Відповідно імпорт з ЄС зріс на 300% і

досяг 15 млрд. єкю [18]. У 1999 р. Рада Європи надала дозвіл Єврокомісії розпочати переговори з Польщею про створення нових концесій у сільському господарстві. В 2001 р. в дію була введена угода про взаємні концесії у сільському господарстві. Результатом цього договору стало рішення про те, що 91% традиційного імпорту сільськогосподарської продукції з Польщі до ЄС не буде обкладатися податками, у той час коли від податків звільнялось лише 43% сільськогосподарського експорту з ЄС до Польщі [18].

Європейська угода, підписана Польщею (набула чинності з 1 лютого 1994 р.) у розділі «Сільське господарство» передбачила заходи по реструктуризації та модернізації аграрного сектору, містила умови торгівлею сільськогосподарською продукцією та продукцією рибальства [19, 25].

Європейська угода для Польщі створила засади консолідації рівня мит та обмежень для всієї сільськогосподарської продукції, а також визначила часткову лібералізацію торгівлі сільськогосподарської продукції [19, 31].

У 1999 р. була прийнята програма «Agenda 2000», направлена на реформування Спільної аграрно політики. Вводились нові правила субсидування. Акцент зміщувався від підтримки товарів до підтримки виробників. Подавались пропозиції щодо зниження цін на зерно, воловину і молоко, зближення їх з цінами світового ринку [19, 27–28].

Звичайно на шляху євроінтеграції були і певні труднощі. Надзвичайно вигідні, на перший погляд, договори про асоціацію з країнами Європи не завжди спрацьовували належним чином. Польща наштотувалася на адміністративні перепони у вигляді технічних вимог, санітарних та ветеринарних норм. Часто їй доводилося переживати дискримінаційні обмеження, особливо на початковому етапі, при просуванні продукції сільського господарства на європейські ринки. Наявність даних проблем впливала на суспільні настрої. Якщо в 1996 р. у Польщі частка євросимпатиків доходила до 80%, то перед вступом їх кількість досягла 60%. На такий результат впливала пропаганда противників євроінтеграції [20, 9].

Прийнята в 1994 р. Стратегія інтеграції встановила пріоритети та послідовність дій з уніфікації національного законодавства з законодавством ЄС. У 1997 р. уряд прийняв Національну стратегію інтеграції. Цього року Європейська комісія оприлюднила висновок щодо виконання державами-кандидатами т.з. «домашнього завдання». Польща отримала високу оцінку просування по шляху реформ у відповідності до Копенгагенських критеріїв. На засіданні Ради Європи у Люксембурзі (1997 р.) було ухвалено рішення про посилення інтеграції та надання матеріальної і фінансової допомоги країнам-кандидатам. Дане рішення було систематизовано у програмі «Партнерство заради членства». В 1998 р. уряд Польщі ухвалив Національну програму підготовки Польщі до членства в ЄС, яка включала виконання завдань даної програми. В 1998 р. Польща розпочала переговори про вступ до ЄС. Вони велись на основі складених умов процесу переговорів, які були затверджені Радою Європи у Хельсінкі в 1999 р., у вигляді документу «Карта шляхів переговорів». Час закінчення переговорів окреслювався 2002 р.

У 2001 р. Сейм ухвалив Європейську стратегію Уряду Польщі, в якій були зафіксовані наміри уряду у 2002 р. завершити переговори про членство та набути статусу повноправного члена у 2004 р. Підсумком виконання урядом Європейської стратегії стало закінчення переговорів на саміті в Копенгагені (13 грудня 2002 р.). В 2003 р. в Афінах було підписано Акцесійний трактат, який окреслив умови вступу Польщі до ЄС. Наступним кроком стала ратифікація Трактату як державами, що претендували на членство, так і членами ЄС.

Прийняття польського сільського господарства до інтеграції з ЄС мало на меті підготувати галузь до умов конкуренції на європейському ринку з виконанням нею передбачених європейськими законами ветеринарних, санітарних і фітосанітарних вимог, особливо у сфері захисту природи. У Польщі глибоко вивчався досвід країн-членів ЄС і СОТ щодо створення та регулювання продовольчих ринків. Дані ринки мали важливе значення, оскільки з одного боку, впливали на рівень прибутків у сільському господарстві, а з іншого – забезпечували функціонування сектору споживання.

Головними рисами структурних реформ у сільському господарстві Польщі був процес деконцентрації виробництва та політика вільного ціноутворення. Дана стратегія виявилась

неефективною, оскільки вільне ціноутворення за умови переважання недосконалої конкуренції був нереальним. Цей механізм найбільшою мірою виявився згубним для державних господарства Польщі, оскільки процесу приватизації та реструктуризації тут підлягало 4,5 млн. га землі. Крім того, державні аграрні підприємства Польщі, крім сільськогосподарських виробничих, виконували ряд інших важливих функцій (формували сільську поселенську мережу та інфраструктуру, розвивали соціальну й культурну сферу, надавали роботу). Механізм вільного ринкового ціноутворення у сільському господарстві Польщі призвів до значного зростання «ножиць цін» [21, 10].

Польщі вдалося стабілізувати аграрну економіку у значній мірі внаслідок союзному праву. Вона адаптувала аграрну політику до цілей і завдань САП ЄС, що впливало з ст.33 Договору про заснування Європейської Спільноти, а саме: підвищенню продуктивності сільського господарства через сприяння технічному прогресу; раціональному розвитку сільськогосподарського виробництва; оптимальному використанню всіх факторів виробництва, особливо робочої сили; забезпечення належного рівня життя селян, зокрема збільшуючи особистий дохід працівників галузі [22, 57]. Першим кроком пристосування Польщі до вимог ЄС стала гармонізація правових норм щодо харчової продукції, регулювання діючої системи якості. Нормативно-правові акти ЄС включали в себе: закони, розпорядження, директиви, рішення. Напрями законодавчої гармонізації молочного сектору були опрацьовані Міністерством сільського господарства і розвитку, які представлені у «Стратегії розвитку польського молочного сектору» (1999 р.).

Польща, напередодні вступу привела свою політичну систему та економіку у відповідність до Копенгагенських критеріїв. Нею було продемонстровано задовільне економічне та політичне становище, а також відповідність критеріям: стабільності інститутів, що гарантували демократію, верховенство права, дотримання прав людини; існування діючої ринкової економіки та можливості витримувати конкуренцію товарів і послуг; можливості приймати на себе обов'язки країни-кандидата, в тому числі строго дотримуватись цілей політичного, економічного та валютного союзів [18].

Важливим фактором успіху макроекономічних перетворень у Польщі була допомога ЄС в рамках даної програми Phare, яка була створена на засіданні країн Великої сімки (США, Канада, Японія, Великобританія, Франція та Італія) в липні 1989 р. Вона спочатку діяла як програма створена для Польщі та Угорщини.

Змінювалася природа, розмір та умови підтримки ЄС сільського господарства. В основному допомога спрямовувалася на адаптацію галузі до умов вільного ринку шляхом надання технічної допомоги. Після 1998 р. з початку підготовки польської економіки до інтеграції ЄС допомога змінювалася. Іноземна допомога спрямовувалася на розбудову ринкових принципів регулювання сільського господарства. В Польщі не було достатніх фінансових можливостей для проведення глибоких інфраструктурних трансформацій. Крім того бракувало і досвіду їх проведення. Польське сільське господарство отримало різноманітну допомогу від іноземних джерел, двосторонніх угод, груп країн і міжнародних організацій. Допомога надавалася у матеріальному і фінансовому вигляді. Польща одержувала безоплатні субсидії чи кредити. Мета допомоги полягала в тому, щоб посилити сільське господарство і полегшити перехід від централізованої планової до ринкової економіки.

Висновки. Таким чином, аграрна політика Польської держави в 1990–2003 рр. мала системний характер і відповідала загальній меті – побудувати конкурентоспроможне, базоване на принципі приватної власності, сучасне господарство. Незважаючи на перші кризові 1991–1993 роки, урядові ініціативи рішуче ламали стару систему господарювання і розробляли програми, які повинні були інтегрувати сільське господарство Польщі в світовий економічний простір. Правові передумови адаптації сільського господарства Польщі до вимог ЄС формувались в результаті дії низки об'єктивних і суб'єктивних чинників. Діяльність головних інституцій з впровадження євроінтеграційного курсу в агропродовольчій сфері спрямовувалась

на підготовку сільськогосподарських організацій до роботи в ЄС, налагодження економічних зв'язків, продуктивне використання інвестиційних ресурсів Польщі в оптимальний строк вдалося напрацювати договірну базу з органами ЄС, налагодити систему комунікації по управлінню її імплементацією. Важливим кроком Польщі на шляху формування передумов до адаптації стало розширення форм двостороннього співробітництва, налагодження економічних, політичних зв'язків Польщі і країн ЄС. В Польщі був введений ефективний контроль за додержанням тих вимог, що висувались ЄС до сільськогосподарської продукції, формуванням продовольчих ринків, використанням коштів. Структурні реформи у сільському господарстві Польщі впливали з системи вітчизняного законодавства, конституційних та правових регламентних норм.

Список використаної літератури:

1. Селіванова–Зеркаль І. О. Сільське господарство Польщі: еволюція 2000-років у вимірі європейської інтеграції / І. О. Селіванова–Зеркаль // Історичний архів. – 2015. – Вип. 14. – С. 121–127.
2. Селіванова–Зеркаль І. О. З історії розвитку сільської кооперації Польщі: тенденції 1990–2000 років / І. О. Селіванова–Зеркаль // Історичний архів. – 2015. – Вип. 14. – С. 113–119.
3. Палехова В.А. Польський досвід переходу до ринку: досвід для України. // Історичний архів. – Вип. 2. – С. 62–72. Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Ians/2008_2/2-8.pdf
4. Аграрная реформа в странах Центрально-Восточной Европы и России (1990–2000) / РАН, Институт международных экономических и политических исследований. – М.: Наука, 2003. – 255 с.
5. Конституция Республики Польша. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/rosyjski/kon1.htm>
6. Осташко Т.О. Закономірності і особливості ринкових трансформацій в аграрному секторі країн з перехідною економікою / Т.О. Осташко // Економіка прогнозування. – 2003. – №1. – С.1–13.
7. Лыкошина Л.С. Политический портрет Александра Квасьневского / Л.С. Лыкошина. – М., 2001. – 72 с.
8. Зашкільняк Л.О. Історія Польщі від найдавніших часів до наших днів / Л.О. Зашкільняк, М.Г. Крикун. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. – 752 с.
9. Колодко В. Гжежов. Великая польская трансформация: уроки развивающихся рынков / В. Колодко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [//www.tiger.edu.pl/aktualnosci/mir.0306.pdf](http://www.tiger.edu.pl/aktualnosci/mir.0306.pdf)
10. Нелеп В.М. Реформування адміністративно-територіального устрою і створення системи місцевого самоврядування в Польщі та Франції / В.М. Нелеп // Економіка АПК. – 2005. – №11. – С.56–58.
11. Кравчик Рафал. Распад и возрождение польской экономики / Рафал Кравчик. – М.: Из-во «Новости», 1991. – 240 с.
12. Плішка Т.Я. Розвиток ринку нерухомості в процесі трансформації сільського господарства Польщі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук / Т.Я. Плішка – Дніпропетровськ, 2000. – 20 с.
13. Transformacja społeczno – gospodarcza w Polsce. RCSS. – 160 s.
14. Власов В. Сільське господарство Польщі після вступу до Європейського Союзу / В. Власов, М. Онищук, О. Овсянніков // Економіка АПК. – 2005. – №12. – С.116–121.
15. Шпаар Д. Реформа общей аграрной политики в Евросоюзе и ее последствия для ФРГ / Д. Шпаар, К. Беме // АПК: экономика, управление. – 2004. – №7. – С.67–68.
16. Бородій О.В. Досвід Польщі для інтеграції України в Європейський Союз / О.В. Бородій // Науковий вісник НЛТУ. – 2010. – Вип.2/4. – С.311–318.
17. Боголюбов С.А. Аграрне право: підручник / [С.А. Боголюбов, М.М. Бринчук, Н.О. Ведишева]. – Вид-во: Проспект, 2011. – 432 с.
18. Польша – Європейський союз: шлях інтеграції. – ПАЦСІ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [//www.cent.dn.ua](http://www.cent.dn.ua)
19. Горін Н.В. Система регулювання зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією: досвід Польщі / Н.В. Горін. – Л.: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 110 с.
20. Басараб М.Б. Досвід Європейської інтеграції Польщі: перспективи для України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 21.01.01 / М.Б. Басараб. – К., 2004. – 14 с.
21. Чеботар С.І. Економічні реформи у Польщі: українсько-польські порівняльні дослідження: автореф. дисертації на здобуття наукового ступеня канд. економ. наук: спец. 08.05.01 / С.І. Чеботар. – Тернопіль, 2001. – 21 с.
22. Конституційні акти Європейського Союзу. Частина I / упорядник Г. Друзенко; за заг. ред. Т. Качки. – К.: Юстиніан, 2005. – 534 с.

1. Selivanova–Zerkal I. O. (2015) *Agriculture Poland: evolution of 2000s in terms of European integration* / Historical Archive, Edit. 14, 121–127. (in Ukr.)
2. Selivanova–Zerkal I. O. (2015) *In historical development of Poland rural cooperation: tendencies 1990–2000s* // Historical Archive, Edit. 14, 113–119. (in Ukr.)
3. Palekhova V.A. (2008) *Polish experience of transition to a market economy: experience for Ukraine* / Historical Archive.- Edit. 2. – Pgs. 62-72. Access mode: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Ians/2008_2/2-8.pdf
4. (2003) *Agrarian reform in the countries of Central and Eastern Europe and Russia (1990-2000s)* / RAC, Institute for International Economic and Political Studies.- Moskow, 255 pgs. (in Russ.)
5. *The Constitution of the Republic of Poland.* - [Electronic recourse]. – Assess mode: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/rosyjski/kon1.htm> (in Russ.)
6. Ostashko T.O. (2003) *Patterns and characteristics of market transformation in the agricultural sector with transition economy* / Forecasting Economics, №1, 1–13. (in Ukr.)
7. Lykoshina L.S. (2001) *The political portrait of Aleksander Kwaśniewski. M.*, 72 pgs. (in Russ.)
8. Zashkilnyak L.O. (2005) *History of Poland from ancient times to the present days* Lviv, 752 pgs. (in Ukr.)
9. Kolodko V. *Grzerzow. Great Polish Transformation: Lessons of Emerging Markets* [Electronic recourse]. – Access mode: <http://www.tiger.edu.pl/aktualnosc/mir.0306.pdf>
10. Nelep V.M. (2005) *Reform of the administrative-territorial structure and creation of a system of local government in Poland and France* / Economics of Agricultural Sector, №11, 56–58.
11. Kravchik Rafal. (1991) *The collapse and revival of the Polish Economics.* – M.: Publishing Office “Novosti”, 1991. – 240 pgs.
12. Plishka T.Y. (2000) *The development of real estate market in the transformation of agriculture in Poland.* Dnipropetrovsk,. – 20 pgs.
13. *Transformacja społeczno – gospodarcza w Polsce.* RCSS. – 160 s.
14. Vlasov V. (2005) *Poland Agriculture Poland after accession to EU* / Economics of Agricultural Sector, №12, 116–121.
15. Shpaar D. (2004) *Reform of the common agricultural policy in the European Union and its consequences for the FRG* / Agricultural Sector: Economics, Management, №7, Pgs.67–68.
16. Borodiy A. (2010) *Polish experience for Ukraine's integration into the European Union* / Scientific Herald NLTU. Vyp.2/4, 311-318. (in Ukr.)
17. Bogolyubov S.A. (2011) *Agrarian Law: Textbook.* - View of: Prospect, 432 p. (in Ukr.)
18. *Poland - European Union: the way of integration.* - PATSSI. - [Electronic resource]. - Access: <http://www.cent.dn.ua>
19. Gorin N.V. (2008) *The system of regulation of foreign trade in agricultural products: the experience of Poland.* Lviv, 110 p. (in Ukr.)
20. Basarab M. B. (2004) *European integration experience of Poland: Prospects for Ukraine:* K., 14 p. (in Ukr.)
21. Chebotar S. I. (2001) *Economic reforms in Poland, Ukrainian-Polish comparative studies,* Ternopol, 21 p. (in Ukr.)
22. (2005) *The constitutional acts of the European Union.* Part 1. K. : Justinian, 534 p. (in Ukr.)

KIRIEIEVA V. O. Candidate of Sciences (History), Associate Professor, Department of World History, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy,
e-mail: kalinchuk79@gmail.com

AGRICULTURAL SECTOR POLISH REPUBLIC IN 1989-2003: FEATURES AND TRANSFORMATION INTEGRATION TO THE EUROPEAN UNION

Abstract. *Agriculture until today plays a significant role in the economic life of Poland, being the foundation for many other sectors of the Polish economy. Study features of the agrarian policy in the late 80s. XX – in early XXI cent. provides an opportunity to consider the main aspects of socio-economic transformations in the agricultural sector in Poland. Selivanova – Zerkal I., Palekhova V., Ostashko T., Nelep V., Vlasov V. are engaged in the abovementioned issues in the Ukrainian Polish Studies.*

Taking this into consideration, the author aims to analyze the features of the Agrarian Policy of Poland in the late 80s. XX – in early XXI cent.

Socio-political transformations in the late 1980s – in early 1990s were a prerequisite for the formation of the Polish agricultural transformation program. It was part of general-political strategies, had mixed socio-economic results. The program of restructuring the Polish agriculture, which implemented various government teams, was aimed at changing the structure of production, expanding the share of its non agricultural segment in the village, attracting the foreign capital. Agricultural policy aimed at changing the social paradigm of agriculture, its transition to capitalist principles. Polish reformers quite fundamentally related to the post-communist changes, development of market principles the agrarian economy. Agriculture Poland showed a susceptibility to those liberal reforms, which were proposed by the political elite.

Agricultural policy of Poland had the weight external component, which was aimed at positioning the domestic industry in the global food market. The program conversion of agriculture to the market included a task to create a competitive working environment, business climate, improvement of economic relations, monopolism management and implementation of procedures for acceptance of foreign aid.

Concept of the agrarian policy of Poland in content reflects the strategic goal of the country and consists of a set of programs aimed at improving agricultural production, rural development taking into account the public interest, the general trends of the European Union and the global world. The national interest was the defining creed of the agricultural policy.

As can be seen from the above the agricultural policy of the Polish State in 1990-2004 was systemic in nature and consistent with the common goal - to build competitive, based on the principle of private property, modern economy. Despite the early crisis 1991-1993, the government initiatives decisively broke the old economic system and developed programs had to integrate agriculture of Poland in the global economy.

Key words: *agricultural policy, economic reforms, «shock therapy», program of modernization, private property, the course of European integration.*

*Одержано редакцією 10.09.2016
Прийнято до публікації 02.11.2016*